

присутні елементи сценічно-акторської творчості, артистизму, так як виконання інструментальних творів вимагає від студентів прояву індивідуального характеру її тлумачення та оригінальності інтерпретації.

Напрямами діяльності викладачів виконавсько-інструментальних дисциплін із формування компонентів педагогічного артистизму майбутніх учителів музики (когнітивно-ціннісного, художньо-комунікативного і художньо-образного) є: залучення до процесу пізнання і розуміння явища «педагогічний артистизм» через використання таких форм та методів: лекція вдвох, лекція з коментарями, бесіда, пояснення, емоційно-словесний вплив, дискусія, відео-метод, відвідування майстер-класів відомих й досвідчених музикантів, викладачів-інструменталістів; формування досвіду художньо-комунікативної діяльності через використання таких форм і методів: художньо-пізнавальна гра, творче вирішення педагогічних завдань та ситуацій, педагогічні ігри, метод позитивного прикладу, порівняння й зіставлення схожих або контрастних музичних образів та їх художня інтерпретація (створення художньо-виконавських концепцій, пошук виконавсько-інструментальних засобів виразності, адекватних художній образності музичних творів); стимулювання прагнень до творчого самовираження через артистичне виконавсько-інструментальне тлумачення художньої образності музичних творів завдяки використанню таких форм і методів: концертний виступ, тренінг, семінар-тренінг з розвитку здатності до контролю за самопочуттям та настроєм перед й під час концерту, публічного виступу або уроку, метод «німих новел».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка / В. Ц. Абрамян. – К. : Лібра, 1996. – 224 с.

2. Булатова О. С. Педагогический артистизм: Учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / О. С. Булатова. – М.: Академия, 2001. – 240 с.

3. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: навч. посіб. для вчителів, аспірант., студ. / Іван Андрійович Зязюн, Галина Михайлівна Сагач. – К. : Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.

4. Казачков С. А. Дирижер хора – артист и педагог / С. А. Казачков. – Казань: КГК, 1998. – 308 с.

5. Мурашов А. А. Риторика. Теория и практика / А. А. Мурашов. – М.: МПсИ, 2006. – 528 с.

REFERENCES

1. Abramyan, V. TS. (1996). *Teatral'na pedahohika*. [Theatrical pedagogy]. Kyiv.

2. Bulatova, O. S. (2001). *Pedagogicheskij artistizm*. [The pedagogical artisty]. Moscow.

3. Zyazyun, I. A (1997). *Krasa pedahohichnoyi diyi*. [Beauty of pedagogical action]. Kyiv.

4. Kazachkov, S. A. (1998). *Dirizher khora – artist i pedagog*. [Conductor of the choir – actor and teacher]. Kazan.

5. Murashov A. A. (2006). *Ritorika. Teoriya i praktika*. [Rhetoric. Theory and practice]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АШИХМІНА Наталія Віталіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-інструментальної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: теорія і методика вдосконалення виконавсько-інструментальної підготовки майбутніх учителів музики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

ASHYKHMINA Nataliia – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Music and Instrumental Training, South Ukrainian National Pedagogical University Named after K. D. Ushinsky.

Circle of scientific interests: the theory and methods of improvement performing-instrumental training of prospective music teachers.

*Дата надходження рукопису 12. 04. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор О. М. Ткаченко.*

УДК 378.015.31:7:[373.3.091.12.011.3-051

ВЕРГУНОВА Валерія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри мистецьких дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
e-mail: wel-ka@i.ua

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МИСТЕЦТВА У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реформування системи шкільної освіти зумовлює перегляд

змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів початкової школи. Серед важливих пріоритетів, що визначаються вищою школою

у світлі викликів сьогодення, є становлення особистості фахівця, здатного до самовдосконалення й самореалізації, який володіє системою професійно-ціннісних орієнтацій, спроможний здійснювати професійну діяльність на основі усвідомлення й сприйняття ціннісних здобутків суспільства. Це передбачає звернення до методик, спрямованих не тільки на збагачення кругозору студентів та оволодіння ними необхідним комплексом умінь, але й до таких, що можуть забезпечити розвиток здатності застосовувати духовний та творчий потенціал у різних життєвих ситуаціях на основі переосмислення й переживання власного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблема формування ціннісного ставлення до мистецтва характеризується багатогранністю підходів. У філософському аспекті до неї звертались М. Бахтін, Г. Бубер, М. Бердяєв, М. Пірен, Ж. П. Сартр, В. Франкл, Е. Фромм та інші. Питання взаємозв'язку естетичної діяльності та естетичного ставлення до довкілля розглядалися у працях М. Кагана, Л. Левчука, В. Личковаха, Н. Крилової, В. Кудіна, О. Семашко та інших. Істотним внеском є дослідження, присвячені особливостям художнього пізнання (Л. Столович); художніх цінностей (І. Шитов); мистецько-творчої діяльності (Ю. Боров).

Психологічний напрям означеної проблеми висвітлюється у працях І. Беха, О. Бодальова, О. Лазурського, Б. Ломова, В. Мясищева та інших, у яких ставлення розглядається як необхідна характеристика особистості, що має свій зміст, структуру та способи вияву. Специфіка ставлення до себе та до світу досліджувалась Л. Виготським, Г. Костюком, С. Рубінштейном, М-Л. Чепою та іншими. А. Адлер, А. Маслоу, К. Роджерс, К. Юнг розуміють ставлення до себе як необхідну передумову самореалізації особистості. У дослідженнях Н. Грибанової, О. Медведєвої, В. Сидоренко визначаються умови й закономірності формування ціннісного ставлення до довкілля.

У педагогічному аспекті проблема формування ціннісного ставлення до мистецтва висвітлюється у зв'язку з дослідженням питань естетичного виховання та розвитку особистості (І. Зязюн); формування ціннісних пріоритетів молоді у сфері мистецтва (В. Дряпіка, І. Куликова, І. Климук, І. Орлова та інші); формування художнього (Б. Неменський) та музичного сприймання школярів (Д. Кабалецький, О. Ростовський). Важливими є праці, у яких підкреслюють актуальність мистецької освіти у структурі професійної підготовки

майбутнього вчителя початкової школи (І. Арановська, С. Барановська, Л. Кожевнікова, В. Мішеченко, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Рябініна О. Хижна С. Чабан, О. Шевнюк, О. Щолокова та інші). Однак, не зважаючи на значну кількість наукових розробок, проблема становлення особистості майбутнього фахівця засобами мистецтва, формування ціннісного ставлення до нього у процесі навчання поки що не дістала належного висвітлення.

Мета статті – розглянути теоретичні аспекти формування ціннісного ставлення до мистецтва та окреслити основні напрямки його актуалізації у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психологічній літературі під ставленням розуміється важлива ознака особистості, яка допомагає розкриттю та встановленню смислового зв'язку зі світом.

В. Мясищев стверджував, що у ставленні особистості до дійсності відображається система ціннісних орієнтацій, яка впливає на мотивацію оволодіння певним видом діяльності. «Зміст особистості включає і предметний зміст досвіду людини, і ставлення її як суб'єкта до предметного змісту, і пов'язану з цим систему цінностей, ідеалів, переконань, що характеризують не тільки знання, але й спонукання до певних дій», – писав учений [5, с. 159].

Ставлення до дійсності конкретної людини – це індивідуальне явище, що у процесі взаємодії з довкіллям, поступово перетворюється в її певні вольові якості, уподобання, смаки, звички. Водночас, існують спільні риси в особистісних ставленнях до подібних явищ у людей одного віку, нації, професії тощо.

На думку І. Беха, ставлення до дійсності зумовлюється ставленням до себе як до самоцінності. «Лише відчуючи себе абсолютною цінністю, людина може поставитись і до іншої, як до такої самої абсолютної цінності», – наголошував учений [1, с. 25]. Йдеться про увагу до власних думок, переживань, спонукань, що передбачає освоєння свого внутрішнього світу. І тільки на цій основі можна з розумінням ставитися до інших людей, виявляти повагу до них.

Ставлення ґрунтується на оцінній діяльності, яка, пов'язується з певною потребою суб'єкта і особливостями об'єкта. Усвідомлення потреби, у свою чергу, виявляється в інтересах до певного кола явищ та породжує бажання оволодіння ними. При цьому важливу роль відіграє емоційна оцінка, що надає довкіллю певного суб'єктивного смислу і цінності.

Як підкреслював І. Бех, поняття

«цінність» охоплює широке коло явищ: це все, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Це «ті відображені суб'єктом сфери його існування, через які відбувається вирізнення ним самого себе...», це утворення, в якому немовби сплавлене власне – «особистісне» і «зовнішнє», «об'єктивне» [1, с. 210].

Під ціннісним ставлення розуміється аксіологічно детермінований зв'язок з довкіллям, що ґрунтується на переживанні й розумінні значущості явищ дійсності, їх оцінці відповідно до власних потреб; який характеризує суб'єктивну позицію щодо них, виражається у думках, емоційних станах, ціннісних орієнтирах та діях особистості.

Ціннісне ставлення до мистецтва зумовлюється специфікою останнього, у якому акумулюються ціннісні уявлення певного суспільства та досвід ціннісного ставлення до дійсності тих, хто втілює у ньому власні особистісні цінності. Його формування потребує залучення особистості до взаємодії з творами мистецтва. При цьому важливу роль відіграє здатність до побудови художнього образу. На думку І. Шитова, часто у процесі сприймання мистецтва у людей виникає ціннісна сліпота. Вона з'являється тоді, коли суб'єкт шукає у творі тільки те, що його цікавить, або ж, якщо у нього виникають почуття, що не мають прямого відношення до даного об'єкта.

Для формування ціннісного ставлення до мистецтва необхідно враховувати специфіку його сприймання, у якому істотну роль відіграють творчі елементи. «Сприймання мистецтва вимагає творчості, тому недостатньо просто широко пережити те почуття, яке оволоділо автором, недостатньо розібратися і в структурі самого твору – необхідно ще творчо подолати своє власне почуття, знайти його катарсис, і лише тоді дія мистецтва виявиться повністю», – наголошував Л. Виготський [2, с. 237]. На основі творчої діяльності здійснюється благотворний вплив мистецтва на особистість. Однак цей вплив не миттєвий – посправжньому глибокі внутрішні перетворення відбуваються лише в результаті довготривалого спілкування з мистецтвом і постійного його осмислення «для себе». «Мистецтво... ніколи прямо не породжує із себе тієї чи іншої практичної дії, воно тільки підготовлює організм до цієї дії», – вважав учений [2, с. 313].

Водночас, у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи формуванню ціннісного ставлення до мистецтва не приділяється належна увага. Для цього є низка причин. Одні з них стосуються сучасного стану мистецької освіти, яка характеризується

відсутністю системності та цілісності мистецько-педагогічного впливу, втратою традицій мистецької самоосвіти серед учителів, недооцінкою ролі мистецтва у становленні особистості дитини. Інші – пов'язані з переважно пізнавально-інформаційною спрямованістю підготовки вчителів початкових класів, зниженням обсягу аудиторних годин з мистецьких дисциплін. Відтак, не маючи достатньо сформованої власної духовної культури, не відчувши на собі благотворного впливу мистецьких творів, студенти не орієнтовані на їх застосування у своїй професійній діяльності. Цьому сприяють також зосередженість на розважальному аспекті мистецтва, що веде до його поверхового сприймання.

Формування ціннісного ставлення до мистецтва пов'язується із його особливістю: емоційною основою. Науковці підкреслюють, що саме ця складова є вирішальною у визначенні позиції особистості щодо явищ дійсності, яка надає їм статусу цінності. «Специфіка сприйняття цінностей полягає в тому, що їх неможливо «думати», їх можливо тільки відчувати» – стверджував О. Ленге [4, с. 4–5]. Відтак, розвиток емоційної сфери студентів у процесі їх залучення до взаємодії з мистецькими творами є одним із напрямків формування ціннісного ставлення до них. При цьому важливе значення має врахування гедоністичної функції мистецтва, розуміння того, що його позитивний вплив значно підвищиться за умови отримання насолоди від спілкування з Прекрасним. «Нерідко забувається, – відзначала Г. Падалка, – що наполеглива праця – це важливий, необхідний, але тільки засіб сходження на мистецькі вершини, де має панувати вільне, нічим не скуте і не обмежене почуття радості від художнього пізнання, насолоди від зустрічі з прекрасними образами, від можливості наблизитись і доторкнутися до Краси» [6, с. 24]. Тому важливо, щоб у процесі навчання враховувалась реакція студентів на мистецькі твори, здійснювалось закріплення почуття естетичної насолоди, а не акцентувалась увага на тлумаченні їхнього змісту чи виражальної ролі художніх засобів виразності.

Водночас, ставлення до мистецтва лише у вигляді емоційного відгуку може носити суто ситуативний характер, при якому спостерігається відсутність зв'язку між інформацією, яка «закодована» у творах мистецтва та емоційною реакцією на них. Це виявляється у нестійких, вибіркоких інтересах особистості у сфері мистецтва. Тому, взаємодія з ним має спиратися на специфіку його освоєння, у якому істотну роль відіграє взаємодія раціонального і емоційного. «Сприймання, оцінювання і творення

мистецтва в навчальному процесі не можуть відбуватися плідно, якщо не передбачають взаємодії раціональних і почуттєвих аспектів психічного життя учнів», – наголошувала Г. Падалка [6, с. 79]. Якщо цього немає, студент керується тільки суб'єктивним ставленням за принципом «подобається – не подобається». А таке ставлення здебільшого спонтанне і не потребує спеціальної уваги з боку викладачів.

Наступний напрямок формування ціннісного ставлення до мистецтва полягає у збагаченні студентів необхідними знаннями. Йдеться не тільки про отримання різноманітної інформації, але й про здобуття знань на основі самостійної роботи, у ході виконання творчих завдань, що сприяють розвитку мотивації спілкування з творами мистецтва, включенню до мистецько-творчої діяльності. При цьому слід враховувати, що якщо знання не будуть мати особистісної значущості, можна розраховувати лише на формальне ставлення до мистецьких явищ.

Важливе значення у формуванні ціннісного ставлення до мистецтва має оцінна діяльність, яка охоплює процес і результат встановлення значущості творів мистецтва. Тому викладач має дбати, щоб студенти прагнули до формування власної естетичної позиції у питаннях оцінки творів мистецтва, а не механічно відтворювали вказівки. Необхідно свідкувати у якому напрямку буде активізуватись оцінна діяльність та до яких результатів вона прямує. Часто відсутність орієнтації на оцінну діяльність призводить до того, що студенти пізнають мистецтво під керівництвом викладача. На думку Г. Падалки, такий підхід визначає спрямованість переважної більшості програм з мистецьких дисциплін, у яких за основу береться набуття знань, умінь та навичок, а не формування оцінних суджень, розвиток ціннісних реакцій, активізація ціннісного ставлення до мистецьких творів. «Ні викладачі, ні студенти не орієнтовані на оцінне, критично осмислене засвоєння мистецтва», – стверджувала вона [6]. У цьому плані важливе значення має наявність мотивації оволодіння навчальним матеріалом, установки на розгорнуте висловлювання, прагнення до інтерпретації художнього образу. Якщо цього не має, оцінка здійснюється поверхово, що й зумовлює відповідне ставлення до мистецтва в цілому. «Викликати бажання, смак до оцінювання – означає надати процесу мистецького навчання як усвідомленого пізнання, так і емоційного забарвлення. Якщо учня цікавить не лише сприймання, а й оцінка мистецького твору, процес навчання набуває рис усвідомленого пізнання, активного втручання до сутності мистецьких подій і явищ. Учень починає

сприймати мистецтво не відсторонено, а у зіставленні з власними інтересами», – підкресливала дослідниця [6].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, під ціннісним ставленням до мистецтва розуміється важлива властивість особистості, що відображає суб'єктивно-смысловий зв'язок при взаємодії з мистецькими явищами та виявляється у певних реакціях на них у вигляді емоцій, переживань, інтересу або мистецько-творчої діяльності. Важливою його ознакою є поєднання емоційний та раціональних елементів на основі яких здійснюється сприймання й оцінка творів мистецтва. У процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи формування ціннісного ставлення до мистецтва відбувається у кількох напрямках, які взаємопов'язані між собою. Вони стосуються: розвитку емоційної сфери студентів, їх оцінної діяльності, збагачення мистецькими знаннями та враженнями через залучення до мистецько-творчої діяльності. Ці напрямки передбачають усвідомлення, переживання та перетворення знань щодо мистецтва у власне «внутрішнє» надбання, ґрунтуються на визнанні цінності мистецтва, його вагомості для гармонійного розвитку особистості дитини. Подальші розвідки означеної проблеми потребують визначення закономірностей та педагогічних умов формування ціннісного ставлення до мистецтва у процесі підготовки вчителів початкової школи до мистецько-педагогічної діяльності, розробки відповідної методики.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : в 2-х кн. – Кн. 1. / І. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Выготский Л.С. Психология искусства / Л. С. Выготский [ред. М. Ярошевского.] – М.: Педагогика, 1987. – 344 с.
3. Лазарчук А. Цінності людини у науково-психологічному осмисленні / А. Лазарчук // Психологія і суспільство. – 2003. – №2. – С. 20–38.
4. Лэнге А. Введение в экзистенциально-аналитическую теорию эмоций: прикосновение к ценности / А. Лэнге // Вопросы психологии. – 2004. – №4. – С. 18–27.
5. Мясичев В. Н. Понятие личности в аспектах нормы и патологии / В. Н. Мясичев // Психология личности в трудах зарубежных авторов. – СПб: Питер, 2000. – С. 34–41.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

REFERENCES

1. Bex, I. D. (2003). *Vixovannya osobistosti*. [Education of personality]. Kyiv.
2. Vygotskij, L. S. (1987). *Psixologiya iskusstva*. [Psychology of art]. Moscow.

3. Lazarchuk, A. (2003). *Cinnosti lyudini u naukovo-psichologichnomu osmislenni* [Values of man are in a scientifically-psychological comprehension]. Kyiv.

4. Lenge, A. (2004). *Vvedenie v ekzistencialno-analiticheskuyu teoriyu emocij: prikosnovenie k cennosti*. [Introduction to the екзистенціально-аналитическую theory of emotions: touch to the value]. Moscow.

5. Myasishhev, V. N. (2000). *Ponyatie lichnosti v aspektax normy i patalogii*. [A concept of personality is in the aspects of norm and defect] Piter.

6. Padalka, G. M. (2008). *Pedagogika mistectva (teoriya i metodika vkladannya misteckix disciplin)*. [Pedagogics of art (Theory and methodology of teaching of artistic disciplines)]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БЕРГУНОВА Валерія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри мистецьких дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Наукові інтереси: музична педагогіка, формування особистості вчителя музичного мистецтва

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VERGUNOVA Valeriya Serhijvna – Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Lecturer of Professorial Chair of Art Teaching Taras Shevchenko National University «Chernihiv Collegium».

Circle of scientific interests: musical pedagogics, forming of personality of teacher of musical art.

*Дата надходження рукопису 22. 05. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор О. М. Олексюк.*

УДК [378.147:78]:37.091.313

ЖУКОВ Василь Павлович –

аспірант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
e-mail: zhikov.hnpu@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ ФАХОВИХ І ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Особливість викладання мистецьких дисциплін в сучасній загальноосвітній школі полягає в його інтегрованому характері, оскільки освітня галузь «Мистецтво» передбачає системне опанування різних видів мистецтв та різнопланову художньо-творчу діяльність. Інтегроване навчання мистецтвам забезпечує здійснення комплексного впливу на особистість через осягнення їхніх взаємозв'язків, усвідомлення можливості відображення дійсності мовою різних видів мистецтв.

Практичну реалізацію інтегрованого навчання учнів музичному мистецтву гальмує, передусім, непідготовленість вчителя до організації такого навчання. Саме вирішення останнього питання є актуальним завданням вищих закладів мистецько-педагогічної освіти. На це вказують науковці і викладачі-практики І. Козловська, І. Малашевська Л. Масол, Т. Рейзенкінд, О. Щолокова та інші.

Професія педагога-музиканта як вид трудової діяльності включає вміння і навички педагогічної, виховної, організаторської, просвітницької, методичної, виконавської роботи. Зазначені види діяльності відіграють важливу роль у вирішенні специфічних завдань, орієнтованих на підготовку майбутніх

учителів музичного мистецтва до інтегрованого навчання учнів і постійне особистісно-професійне вдосконалення самого педагога-музиканта.

Необхідність упровадження в шкільну практику інтегрованого навчання, а також багатопрофільний характер професійної діяльності сучасного вчителя музичного мистецтва зумовлює не тільки необхідність розвитку особистості фахівця, що володіє високим професіоналізмом, широким кругозором, професійно-педагогічною культурою, але й формування професійної компетентності інтегративного типу. Вирішити таке завдання в змозі інтегративний підхід, який дає можливість установити необхідні взаємозв'язки між різними видами професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, а також майбутньої музично-педагогічної діяльності, забезпечити міжпредметні зв'язки.

Головне завдання інтегрованого підходу в контексті нашого дослідження полягає у формуванні цілісного сприйняття особистістю всіх видів діяльності і комплексної реалізації їх на практиці під час інтегрованого навчання учнів. У зв'язку з цим актуальним є дослідження процесу професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва з точки зору інтегративного підходу.